

STÁRNUTÍ POPULACE A BEZPEČNOSTNÍ RIZIKA S NÍM SPOJENÁ

AGING OF POPULATION AND SECURITY RISKS ASSOCIATED WITH IT

Martin KOŇAŘÍK
martin.konarik@mvcr.cz

Abstract

Aging is an essential phenomenon that affects the development of all developed countries in the world. The Czech Republic is no exception. In our case, however, there is still no detailed examination of how it manifests itself in the composition of perpetrators or victims of crime. Similarly, the impact of aging on the personal and generational structure of the Czech police is not sufficiently explored. The article consists of two thematic parts. The first part deals with the phenomenon of population aging in relation to the status of seniors as offenders and victims of crime. The second part deals with the effects of aging on the structure of the Police of the Czech Republic. This paper does not aim to be an in-depth probe into the subjects. On the contrary, its aim is to highlight these topics and stimulate further discussion.

Key words

ESSK, System of the Statistical Evidence of Criminality, crime, aging.

Úvod

Stárnutí populace je jevem, který postihuje velkou část světa. Jeho potenciální dopady na společnost jsou často již prozkoumané, ať už se jedná o celkovou změnu charakteru společnosti, či dopady finanční. Téma, kterému alespoň v české odborné literatuře není věnována náležitá pozornost, je problematika dopadů stárnutí populace na bezpečnostní systém (systém tvořený aktéry, jež mají zodpovědnost za tvorbu a realizaci bezpečnostní politiky), zvláště na jeho souvislosti s otázkami vnitřní bezpečnosti (v tomto příspěvku primárně role Policie ČR).

Tento článek nastiňuje některé zásadní souvislosti, které nejsou široké odborné veřejnosti známé a tím pádem nejsou na odborné úrovni dostatečně řešené. Jedná se zvláště o dopady stárnutí populace na změnu struktury pachatelů trestné činnosti, obětí, či samotných bezpečnostních složek.

Článek popisuje výše uvedené souvislosti na příkladu České republiky za využití resortních zdrojů dat Ministerstva vnitra České republiky, převážně na základě dat sbíraných Policií ČR v rámci svého podpůrného statistického systému ESK (Evidenčně statistický systém kriminality). Zdrojem dat je též systém EKIS (Ekonomický informační systém Ministerstva vnitra), který funguje i jako personální systém resortu ministerstva vnitra.

Senior

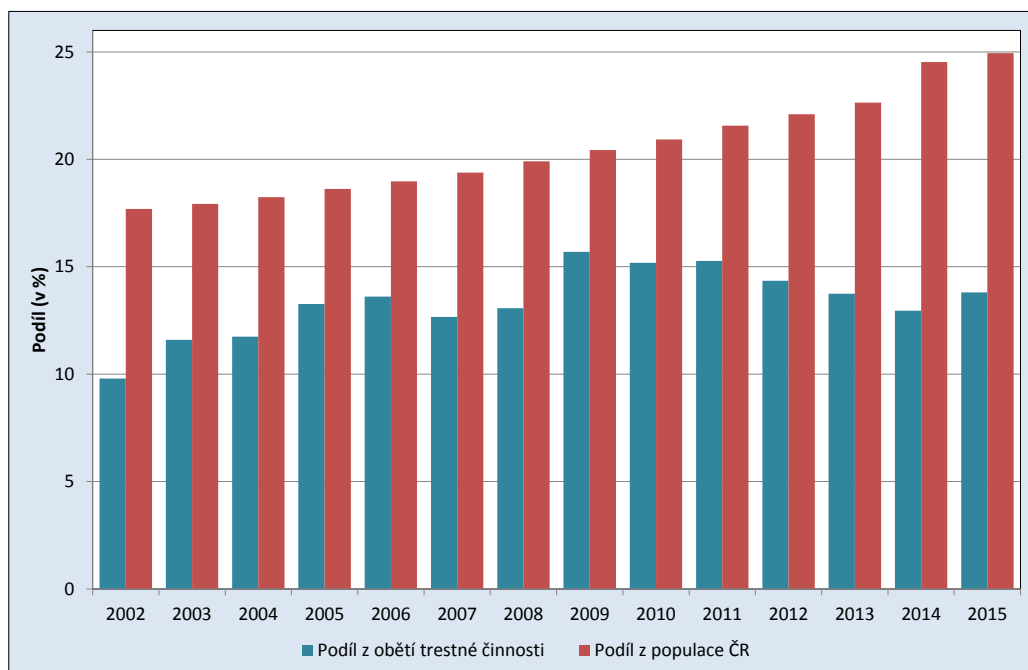
Jednotná definice pojmu senior v zásadě neexistuje. Na stáří a zároveň na samotný pojem senior existuje velké množství pohledů a názorů. Stáří totiž nelze jednoznačně určit – jedná se spíše o definici společenskou, než definici objektivní. V naší společnosti bývá stáří

určeno většinou věkem vzniku nároku na řádný starobní důchod, od něž se odvíjí pojem důchodce neboli přesněji senior.

Pro tento příspěvek, který si klade za cíl popsat kriminalitu páchanou na seniorech a také seniory, je ovšem zásadní pohled Policie ČR, která je zdrojem primárních dat k této problematice. Policie ČR ale žádnou jednotnou definici seniora oficiálně neuzivá. Zvykově se však jedná v rámci statistik Evidenčně statistického systému kriminality (ESSK) o osoby starší 60 let (tedy věk 61 a více). Toto vymezení má ale své meze, jelikož s posunujícím se věkem odchodu do starobního důchodu se nad věkovou hranicí 60 let pohybuje stále více pracovních osob. Například Český statistický úřad shodně s vyspělými zeměmi pracuje pro výpočet indexu stáří s arbitrárně stanovenými osobami staršími 65 let a problému zvyšování věku odchodu do starobního důchodu se tak vyhýbá.

Stárnutí populace

Česká republika tak jako mnoho jiných zemí prochází výraznou změnou struktury populace. Populačně silné poválečné ročníky se posouvají do seniorského věku a zároveň v důsledku nízké porodnosti dochází k celkovému stárnutí populace. Zároveň také dochází k postupnému nárůstu naděje dožití majícímu za následek delší dobu strávenou v seniorském věku. Narůstá tak podíl seniorské složky populace na celkové populaci. Mezi lety 2002 a 2015 se podíl osob starších 60 let v populaci zvýšil ze 17,7 % na 24,9 % [2] a graf 1.

Zdroj: [2] a [6]

Graf 1
Podíl osob starších 60 let na populaci ČR a podíl osob starších 60 let na obětech trestné činnosti, 2002–2015

Vzhledem k postupné modernizaci zdravotnictví či aktivnějšímu životnímu stylu jsou ale také senioři zdravější, než bývali dříve. Dalším faktorem krom zdraví je ale také obecné zlepšování životního prostředí v ČR, které se jistě nemalou měrou podílí na zlepšování stavu nejen seniorské populace. V neposlední řadě je třeba připočítat i moderní technologie, které usnadňují život a se kterými se pojí i zlepšování životné úrovně. Všechny tyto faktory umožňují seniorům aktivněji se podílet na společenském životě, než tomu bylo v minulosti.

Do budoucna je pravděpodobné, že dojde ke zvýšení jak počtu seniorů v naší populaci, tak jejich podílu na celkové populaci [1]. Můžeme se tady důvodně domnívat, že otázka seniorů a bezpečnosti bude ještě více akcentována.

Senioři jako oběti

„Oběti trestné činnosti jsou v oficiální kriminální statistice evidovány pouze alternativně, jakožto objekty napadení vedle objektů obecné a hospodářské kriminality apod. Uváděné počty obětí se vztahují pouze k vybraným druhům trestné činnosti (jedná se zejména o násilnou a mravnostní kriminalitu, ublížení na zdraví z nedbalosti, ohrožování výchovy mládeže apod.; v rámci majetkové kriminality jsou evidovány oběti kapesních krádeží, krádeží jiných na osobách a krádeží při pohlavním styku.

Mimo zorné pole oficiálních kriminálních statistik tak zůstávají poškození (oběti) krádežemi vloupáním, krádežemi motorových vozidel, věci z aut, jízdních kol a četných dalších druhů trestné činnosti“ [5].

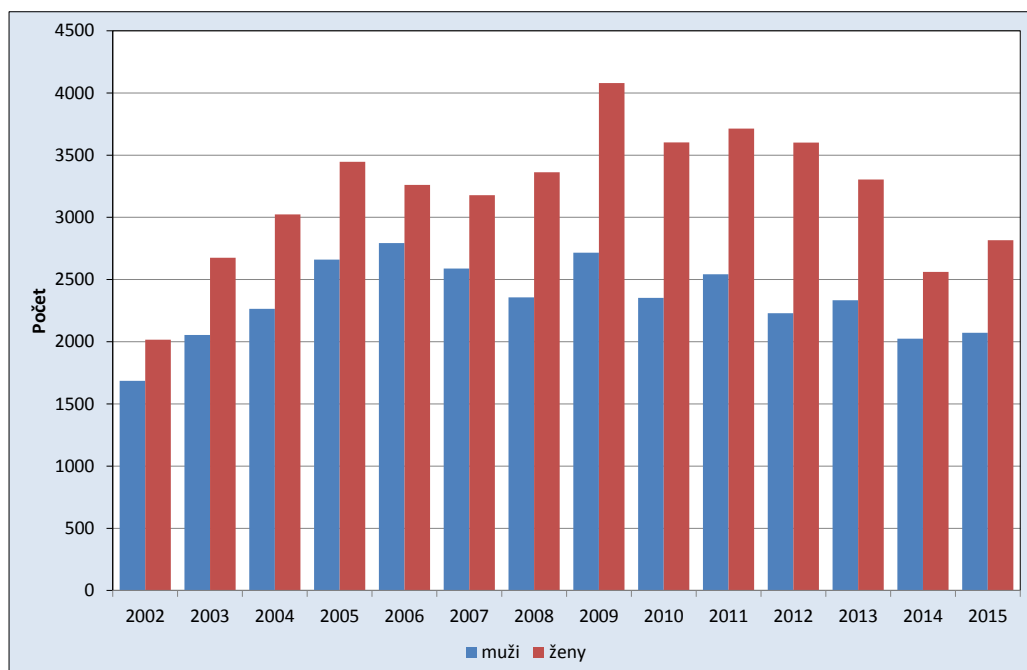
Dalším problémem ale je evidování obětí ve dvou kategoriích. Jsou to oběti a oběti ve skupině. Zatímco u samostatných obětí lze zjistit charakteristiky, jako jsou pohlaví a věk, u obětí ve skupinách tyto charakteristiky zjistit nelze. Proto se v následující kapitole pracuje pouze s individuálními oběťmi.

V neposlední řadě je počet obětí trestné činnosti ovlivněn skutečností, že je nutné trestný čin nahlásit, což zvláště v případě seniorů bohužel často nebývá pravidlem.

Senioři jsou jednou ze skupin, která je velmi ohrožena kriminalitou. Jsou to potenciálně snadné cíle, protože mají, obdobně jako děti a mladiství, nižší schopnost se bránit. Kriminalita páchaná na seniorech je obecně chápána jako velmi společensky významná, ač se mnohdy jedná i o méně závažné činy.

Počet osob starších 60 let, které se staly obětí trestné činnosti, se od roku 2002 zvýšil o 24 % z 3702 osob na 4888 osob v roce 2015 (graf 2). Taktéž se ve sledovaných letech zvýšil podíl seniorů jakožto obětí. Zatímco v roce 2002 tvořili pouhých 9,8 % obětí, v roce 2015 to bylo již 13,8 % všech obětí (graf 1). Podíl seniorů jakožto obětí trestné činnosti se ve sledovaném období vždy pohyboval pod podílem osob v seniorském věku – senioři byli vždy kriminalitou méně zatíženi, než odpovídá jejich podílu v celkové populaci. Nicméně nárůst kriminality páchané na seniorech mezi lety 2002 a 2015 byl rychlejší než jejich nárůst v celkové populaci. Můžeme tedy říci, že mezi lety 2002 a 2015 se pachatelé trestné činnosti začali zaměřovat více na seniory, než bývalo dříve zvykem, ale stále se na ně zaměřují výrazněji méně, než odpovídá jejich zastoupení v populaci.

Opět lze důvodně předpokládat, že seniorů, jakožto obětí trestné činnosti, bude již v blízké budoucnosti výrazně více, než je jich dnes, což vznesne vyšší nároky na celkový bezpečnostní systém a zvláště bude nutné se zaměřit na specifčnost práce s těmito velmi zranitelnými oběťmi.

Zdroj: [6]

Graf 2

Počet osob starších 60 let, které se staly obětí trestné činnosti, 2002–2015

Strategie pro práci Policie České republiky ve vztahu k menšinám (pro období let 2015–2017) [4] zmiňuje téma stárnutí populace ČR jako jeden z trendů, kterému se bude nutně v budoucnu věnovat. Nově od roku 2015 začala Policie ČR sledovat oběti – seniory jako taktické hledisko spáchání trestného činu. Sledovaná kategorie je „stařec a stařec/senior zpravidla ve věku nad 65 let“. Tato kategorie vznikla úpravou starší a obecně definované kategorie „stařec“. Je tedy zřejmé, že rizik stárnutí populace si je Policie ČR vědoma a připravuje se na nárůst počtu seniorů, jakožto obětí trestných činů.

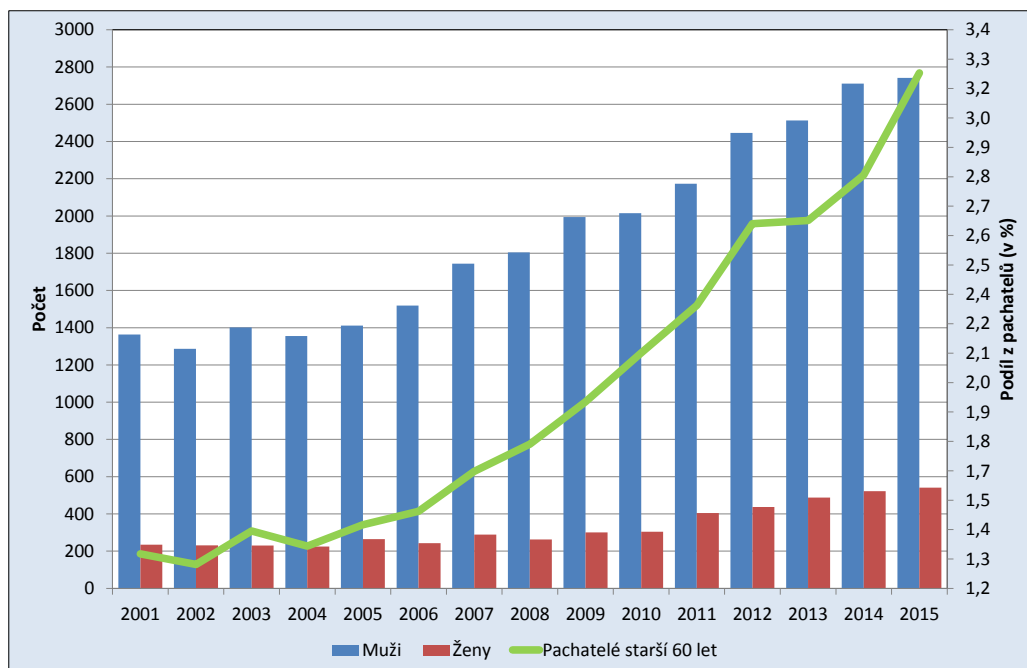
Vzhledem k výše popsané definici toho, jak jsou oběti ve statistice kriminality sledovány, je obtížné určit nejtýpější trestné činy, kde jsou právě seniory obětmi. Obecně by k určení mohla posloužit speciálně sledovaná položka taktického hlediska spáchání trestného činu. Nicméně se jedná o položku, která je zařazena mimo klasický systém sledování obětí. Je tedy otázkou, nakolik je položkou relevantní a jaká je přesnost jejího vyplňování. I přesto poskytuje zajímavý vhled do této problematiky. Za rok 2015, tedy první rok, kdy byla upravená kategorie zavedena, byly nejčastěji obětí krádeží prostých podvodů a loupeží.

Seniory jako pachatelé

Problematika pachatelů – seniorů je však velmi složitá, a to zvláště v dlouhodobém pohledu. Jak bylo zmíněno v úvodu tohoto článku, je problematické především určení seniora. Pokud jsou osoby zapojeny v pracovním procesu, mají výrazně více příležitostí dopouštět se určitých druhů kriminality, než pokud jsou ve starobním důchodu. Vzhledem k tomu,

že v období, kterým se zabývá tento článek, tedy mezi lety 2001 až 2015, došlo ke zvýšení věku odchodu do řádného důchodu (ze 60 let na 65 let), logicky se zvyšoval podíl ekonomicky aktivních osob starších 60 let a tedy i osob majících příležitost páchat kriminalitu. Zároveň se také se zlepšováním zdravotního stavu seniorů zvyšují možnosti seniorů páchat kriminalitu.

Počet osob, které ve věku 61 a více let páchají kriminalitu, se mezi roky 2002 a 2015 zvýšil na dvojnásobek. Zatímco v roce 2002 bylo takovýchto pachatelů 1518, v roce 2015 to bylo již 3282 (graf 3). Co se týče podílu pachatelů starších 60 let na všech zjištěných pachatelích kriminality, tvořili v roce 2002 1,3 % a v roce 2015 již 3,2 % ze všech pachatelů. To, že podíl těchto pachatelů na celkové kriminalitě narostl, je způsobeno také tím, že počet všech zjištěných pachatelů mezi lety 2002 a 2015 poklesl.

Zdroj: [6]

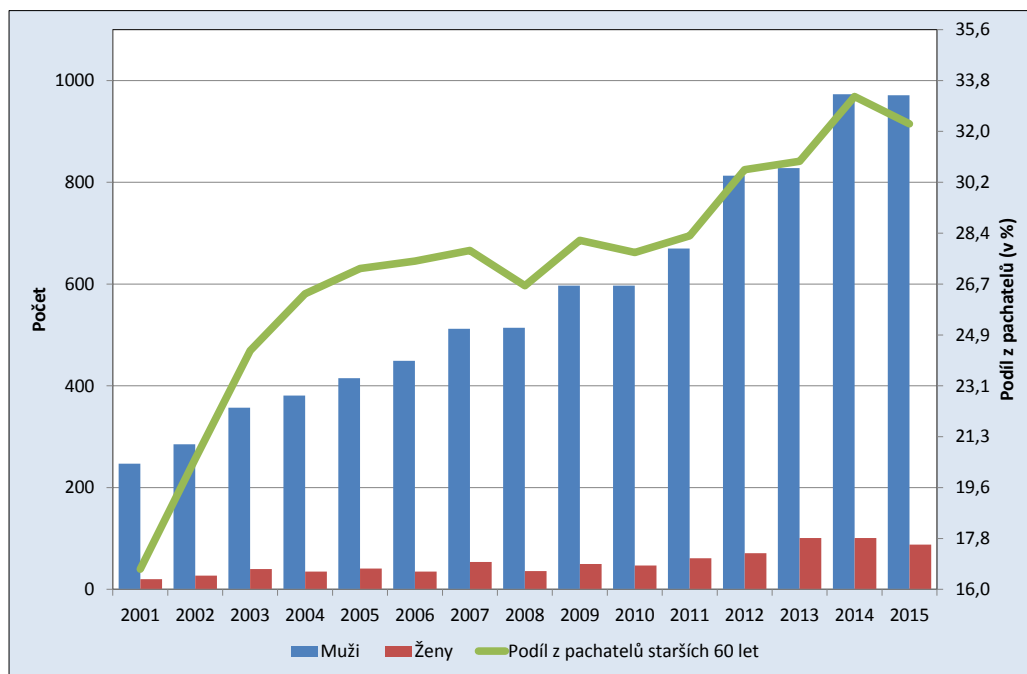
Graf 3

Počet osob starších 60 let, pachatelů trestné činnosti a jejich podíl na všech pachatelích, 2001–2015

Zajímavý je též podíl recidivistů na pachatelích kriminality starších 60 let. Zatímco v roce 2002 to bylo 20,5 % (v roce 2001 dokonce pouze 16,7 %), v roce 2015 to bylo již 32,3 % (graf 4). Tento velmi výrazný nárůst na podílu recidivistů je v souladu s celkovým nárůstem podílu recidivistů na zjištěných pachatelích v ČR.

Důvodů pro stárnutí recidivistů je několik. Jedním z nich je například to, že se do vyšších věkových skupin posouvají pachatelé, kteří trestnou činnost páchali v minulosti. Další je, že vzhledem ke zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva jsou i senioři v natolik dobré kondici, že mohou páchat trestnou činnost, kterou osoby v minulosti nepáchaly. Nejdůležitějším důvodem je ale to, že moderní technologie umožňují seniorům páchat trestnou činnost, která je

relativně fyzicky méně namáhavá. Jedná se například o kriminalitu páchanou za pomoci moderních technologií – zvláště podvody.

Zdroj: [6]

Graf 4

Počet recidivistů starších 60 let, pachatelů trestné činnosti a jejich podíl na všech pachatelích starších 60 let, 2001–2015

Osoby starší 60 let v ČR nepáchají zcela závažnou kriminalitu. Nejčastějším zjištěným trestným činem byly v roce 2015 dopravní silniční nehody nedbalostí (20 % ze všech zjištěných trestných činů), následovány ohrožením pod vlivem návykové látky (10,2 %), maření výkonu úředního rozhodnutí (6,8 %) a úvěrový podvod (6,1 %).

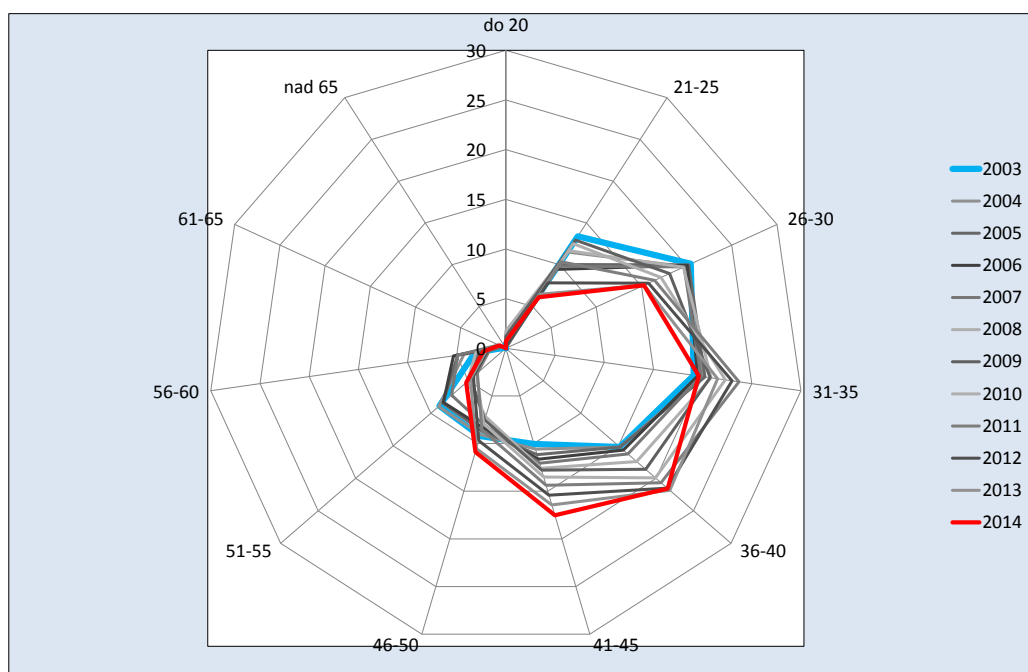
Obecně lze tedy říci, že senioři se jak v roli pachatelů, tak v roli obětí již v současnosti objevují ve větší míře než v minulosti. Na základě uvedených informací, které vycházejí z projekce ČSÚ [1] je pravděpodobné, že v budoucnosti se v těchto rolích budou senioři objevovat více a častěji. Dokonce s poklesem podílu osob v nižších věkových skupinách (graf 7) nabydou na významu a jejich absolutní, ale i relativní zastoupení vzroste. Celý bezpečnostní systém by se tedy měl na tento jev připravit, a to co možná nejdůsledněji.

Policie ČR a stárnutí

Bezpečnostní sbory, a zvláště ten největší, Policie ČR, pocítí v brzké budoucnosti velmi citelně dopady stárnutí celkové populace, a to jak na svých řadách, tak z hlediska způsobu, jakým vykonávají svou práci.

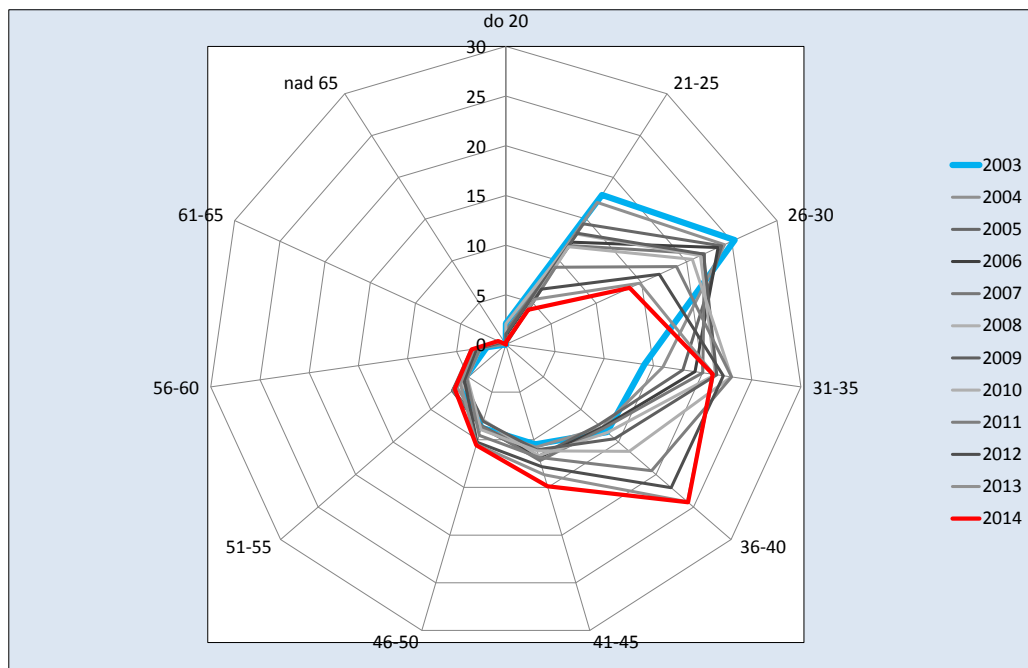
Policie ČR již v současnosti pocítuje stárnutí příslušníků i zaměstnanců. Pravděpodobným faktorem, který se na tomto jevu velmi podílí, je prodlužování délky studia, které souvisí s celkovým nárůstem vzdělanosti populace ČR. Velká část osob, které nastupují k policii, jsou totiž v současnosti absolventi vysokých škol (42 % v roce 2015). V minulosti to byli převážně absolventi škol středních (20 % v roce 2005). Praktickým dopadem je tak téměř úplné vymizení osob ve věkové skupině do 20 let a výrazný pokles osob ve věku do 25 let. Tedy osob, které dříve byly v rámci policie jedny z nejméně početných.

Celkově došlo mezi lety 2003 a 2014 k velmi výrazné změně věkové struktury policie. Došlo k přesunu policistek a policistů z věků pod 30 let do věků okolo 35 a k nárůstu podílu osob nad 40 let – policejní sbor jako celek tedy stárne. Výjimkou je u policistů výrazný pokles zastoupení věkových kategorií ve věcích 50-60 let. Konkrétně došlo mezi lety 2003 a 2014 k velmi výraznému úbytku těchto osob. Příčina tohoto jevu je ale zřejmá – odchody starších, zkušených policistů od sboru po přijetí nového služebního zákona, který změnil podmínky výkonu služby (graf 5 a 6).

Zdroj: [3]

Graf 5
Policisté dle věkových kategorií, 2003–2014, v procentech

Zdroj: [3]

Graf 6
Policistky dle věkových kategorií, 2003–2014, v procentech

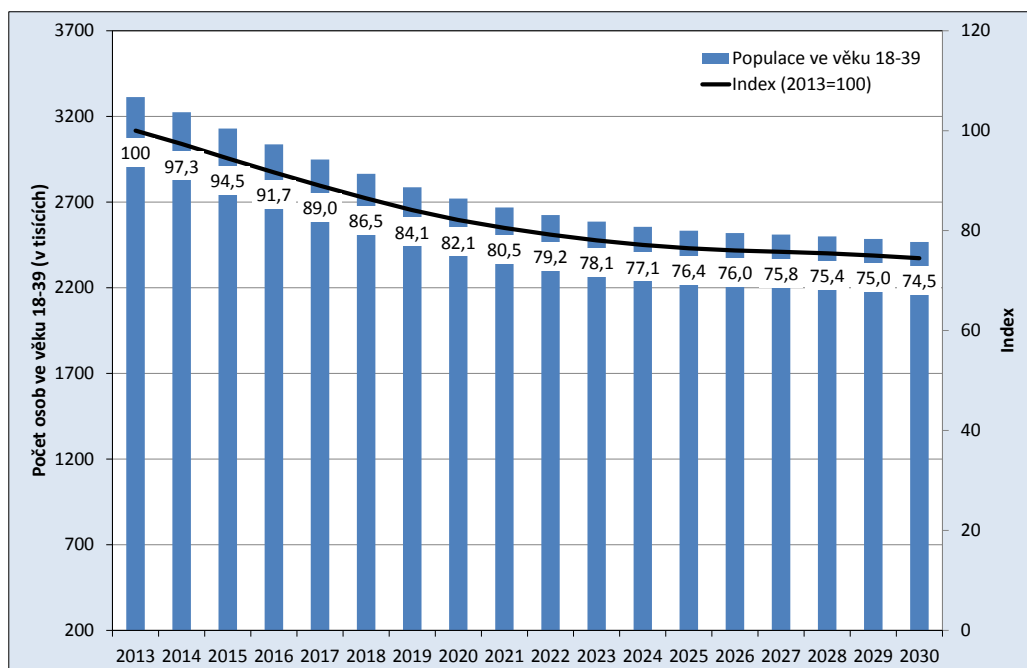
Změna věkového rozložení je nejvíce markantní u policistek, kde došlo k výraznému přesunu z nejnižších věkových kategorií (21–25 a 26–30) do kategorií vyšších (31–35 a 36–40). Částečně byl tento přesun již vysvětlen prodlužováním délky studia. Dále je zajímavým jevem (specifickým pro ženy) postupný nárůst podílu policistek ve věkových kategoriích okolo 50 let, který lze vysvětlit přirozeným stárnutím této populace.

Obecně se tedy policie potýká s tím, že dosud nebyl plně nahrazen úbytek zkušených policistů ve věku okolo 50 let. Dalším jevem je celkové stárnutí policejní populace, které je způsobeno jinou strukturou nastupujících policistů. Lze tedy tvrdit, že policie je v současnosti nejatraktivnější pro osoby do 50 let.

Tématem, které je v polední době hodně řešené a které se dotýká tématu stárnutí populace, je problematika nábory policistů. Policie ČR v současnosti plánuje nabrat až 4000 osob do služebního poměru. V souvislosti se stárnutím populace a úbytkem silnějších ročníků je však výrazně těžší najít vhodné kandidáty na tato místa. Dalším faktorem, který celou situaci ovlivňuje, je vysoká konkurence jak ze strany dalších bezpečnostních sborů a armády, tak ze strany soukromého sektoru.

Z prognózy ČSÚ (ČSÚ, 2013) jednoznačně vyplývá, že již v nejbližších letech bude čím dál obtížnější získat na trhu práce v ČR potřebné pracovní síly pro Policii ČR. Nové policistky a noví policisté se rekrutují především z osob mladších 40 let. Zásadní tedy je vývoj populace v ČR ve věku od 18 do 39 let (graf 5). Již do roku 2015 by mělo dojít k poklesu počtu potenciálních rekrutů o 6,5 proc. bodu, což se na první pohled může zdát málo, nicméně to je téměř 184 tisíc osob. Pokud se podíváme v dlouhodobějším pohledu, tak k roku 2030 by mělo dojít k poklesu o 25,5 proc. bodu.

Zdroj: vlastní výpočty, [1]

Graf 7

Vývoj počtu osob ve věku 18–39 let v ČR 2013–2030, dle prognózy ČSÚ

Obecně lze říci, že sledování množství osob ve vhodném věku je pro Policii ČR velmi důležité. Není tomu tak, že osoby starší jsou neupotřebitelné, ale osoby mladší se především díky obecně lepší fyzické kondici a lepšímu zdravotnímu stavu více hodí na náročnou službu v terénu, což je právě ta oblast, kde má Policie ČR největší problémy s náborem.

Jako jedno z možných řešení problému se nabízí zvýšení atraktivity policejního sboru pro věkové skupiny, které byly dříve u Policie ČR početnější – tedy věkové skupiny 18–26 let. Zde je ale praktický problém s jejich razantním snižováním početnosti. Je také možné zvýšit atraktivitu práce u Policie ČR pro starší osoby, které v současnosti nejsou primárním cílem náborových kampaní. Dále je také třeba zabránit odchodu zkušených policistů tím, že se i pro ně zvýší atraktivita policejní práce.

Pravděpodobně nejjednodušším řešením je zvýšit atraktivitu policie pro ženy, které jsou v policii zastoupeny pouze malým podílem (méně než 20 % ze všech osob ve služebním poměru).

Obdobně se nabízí i možnost nábory cizinců, což je sice něco, co v současnosti není možné, ale fakticky by to mohlo problém částečně vyřešit. Je však otázkou, jak zajistit loajalitu takto zaměstnaných policistů ke státu, jehož nejsou občany.

Pokud je hlavním problémem Policie ČR to, že má nízkou atraktivitu a není možné ji zvýšit, tak je dalším možným řešením privatizace bezpečnostních služeb. Tento jev lze pozorovat například v USA, kde působí privátní věznicové. Nicméně se jedná o velmi složité téma, které by bylo třeba rozebrat v samostatném příspěvku.

Závěr

Stárnutí populace ČR přinese výraznou změnu struktury celé společnosti, která bude mít dopad i na bezpečnost a veřejný pořádek. Určité náznaky tohoto procesu lze pozorovat již v současnosti – spolu s tím, jako přibývá seniorů v naší společnosti, přibývá i obětí trestné činnosti z jejich řad. Zároveň také se zlepšováním zdravotního stavu této části populace a jejím vyšším zapojením do pracovního procesu přibývá i pachatelů – seniorů. Krom jiného dochází k nárůstu podílu recidivistů na těchto pachatelích.

Tyto důsledky staví nejen policii před potřebu více se připravit na práci se seniory jako oběti trestné činnosti. Dále také před potřebu připravit se na nárůst počtu pachatelů z řad seniorů, kteří mají a budou mít specifické potřeby zacházení.

Úbytek potenciálních policistů – mužů je možno nahradit zaměstnáváním méně reprezentovaných skupin obyvatel (ženy, etnické, kulturní a náboženské menšiny) či doposud vyloučených skupin (osoby s cizím státním občanstvím či starší osoby).

Pokud by se ale policie pustila zvláště do druhé části, bylo by nutné upravit podmínky pro službu u policie a vypořádat se také s řadou dalších problémů, které vyvstanou. Mezi ně patří jak úprava policejní činnosti, vyšší důraz na moderní technologie místo klasického důrazu na práci policistů v terénu, či úprava zákona o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů.

Literatura

- [1] Český statistický úřad. *Projekce obyvatelstva České republiky do roku 2100* [online]. [cit. 2017-12-6]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/projekce-obyvatelstva-ceske-republiky-do-roku-2100-n-fu4s64b8h4>
- [2] Český statistický úřad. *Demografická ročenka České republiky 2015* [online]. [cit. 2017-12-6]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/casova_rada_demografie
- [3] Ministerstvo vnitra České republiky. *Ekonomický informační systém Ministerstva vnitra České republiky (EKIS MVČR)* [nepublikováno].
- [4] Ministerstvo vnitra České republiky. *Strategie pro práci Policie České republiky ve vztahu k menšinám (pro období let 2015–2017)* [online]. [cit. 2017-12-6]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/soubor/strategie-pro-praci-policie-cr-ve-vztahu-k-mensinam-2015-2017-pdf.aspx>
- [5] Ministerstvo vnitra České republiky. *Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2013 (ve srovnání s rokem 2012)* [online]. [cit. 2017-12-6]. Dostupné z: http://www.mvcr.cz/soubor/dokumenty-kriminalita-zprava-o-situaci-v-oblasti-vnitri-bezpecnosti-2013-pdf.aspx_rada_demografie
- [6] Policie České republiky. *Evidenčně statistický systém kriminality (ESSK)* [nepublikováno].